

мету ставимо формування гармонійної особистості учня як суб'єкта мовної діяльності, тому формування вмінь і навичок, узагальнення та систематизація знань, розвиток зв'язного мовлення, формування комунікативної компетенції незалежно від ситуації будуть основними. Варто починати вивчати стилі із їхньої порівняльної характеристики, так ми виділимо основні ознаки та засоби вираження стилів. Метод вправ буде домінувати у закріплення та висновках, тут ми можемо використати вправи на редагування, стилістичний експеримент, творчі вправи, конструювання речень відповідно до мети, роботу на картках. На уроках РЗМ переважатиме спостереження над мовними явищами, проте в 5 класі здебільшого до цього має підштовхувати вчитель, щоб виробити в учнів навички корекції та самокорекції. Метод вправ теж буде доцільним; рекомендуємо у педагогічній діяльності здебільшого застосовувати вправи на конструювання та стилістичний експеримент, це не тільки допоможе збільшити словниковий запас учнів, а й закріпити вивчене. Таким чином, елементи стилістики вивчають у зв'язку з опрацюванням шкільного курсу мови. Та й весь шкільний курсу мови має набути стилістичного спрямування. І в лексиці, і в морфології, і в синтаксисі, де є паралельні синонімічні засоби, потрібно дати їм оцінку, визначити сферу стилістичного вживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляев О. М. Методика вивчення української мови в школі. Посібник для вчителів./ Беляев О.М., Мельничайко В.Я. Пентилюк М.І. – К., 1987.
2. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови : підруч. для філ. фак. ун-тів / А. П. Коваль. – [3-є вид., доп. і перероб.] – К. : Вища школа, 1987. – 350 с.
3. Кордун П. П. Вивчення стилістики в середній школі. – К. : Радянська школа, 1977. – 150 с.
4. Кордун П.П. Збірник вправ зі стилістики. – К. : радянська школа, 1987. – 160 с.
5. Пентилюк М. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підруч. для студ. філ. фак. ун-тів / М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман [та ін.]. – [за ред. М. І. Пентилюк]. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
6. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови : Конструювання. Редагування / В. Я. Мельничайко. – К. : Рад. шк., 1984. – 223 с.
7. Шелехова Г. Т. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів Українська мова 5–12 класи / Шелехова Г. Т., Тихоша В. І., Корольчук А. М., Новосьолова В. І., Остаф Я. І. – К.: Перун, 2005. – 176 с.

Кадиляк Ю.

Науковий керівник – доц. Буда В. А.

ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА У РОМАНІ «ХОТИН» ЮРІЯ СОРОКИ

Особливістю історичного жанру, тема якого – доба козацтва, є наявність широкого вживання військової лексики. Ця лексика зазвичай є застарілою, архаїчною, що створює особливий колорит відтворюваних письменником подій.

Військова лексика засвідчена вже у найдавніших писемних пам'ятках Київської Русі, зокрема, у «Слові о полку Ігоревім», згодом – козацьких літописах Величка, Самовидця, Граб'янки, у творах красного письменства. Чимало військових термінів є і в історичних романах «Чорна рада» Пантелеймона Куліша, «Берестечко» та «Маруся Чурай» Ліни Костенко, «Людолови» Зінаїди Тулуб і ін..Сучасні історичні романи теж насичені військовою лексикою. Прикладом є роман Юрія Сороки «Хотин».

Основними тематичними групами роману «Хотин» є козацтво, шляхта, татари і турки. Перша представляє власне козацтво, друга – союзників, інші – їх ворогів. Ці номінації репрезентують об'єднання персонажів, через дії, вчинки, мову, зовнішні властивості яких розвивають сюжетні лінії художньо-історичних творів.

Також у творі можна виділити такі лексико – семантичні підгрупи:

- лексеми, що вживаються на позначення військових осіб;
- лексико-семантична підгрупа на позначення стратегії або тактики бойових дій, військових операцій;
- лексико-семантична група на позначення військових звань, рангів і посад;
- лексико-семантична група назв старовинної зброї, військового спорядження і регалій.
- лексико-семантична група на позначення військових угруповань.

Лексика на позначення військових осіб у романі є дуже різноманітною і багатоплановою. Це і загальні назви воїнів, військові звання і чини, представники військових загонів, воїни, що виконували певну військову службу, історичні особи.

Найпоширенішими загальними назвами воїнів у творі є «козак», «запорожець», «лицар»: *«козаків залишилося лише чотири десятки проти тисячного загону турецької кінноти»* [3; 112], *«Кремезні плечі ледь втискалися у білу вишивану сорочку, і взагалі у міцній постаті легко можна було впізнати величного володаря степів у пониззі Дніпра – запорожця»* [3; 4], *«Милицарі запорізькі!»* [3; 91]. Юрій Сорока наділяє їх мужністю і доблестю, неабиякою силою.

Друга за чисельністю є лексико-семантична група на позначення військових звань, рангів і посад подана такими одиницями: **гетьман, полковник, бунчужний, військовий писар і суддя, хорунжий, отаман, ресстровий, кошовий, курінний, осавула, сотник, старшина**: *«Постать колишнього гетьмана ніби поменшала в очах навколишніх»* [3; 267], *«Семен Шило – кошовий отаман»* [3; 37], *«Бородавка про щось жваво розмовляв із генеральнимосавулом»* [3; 45], *«Сагайдачний зрозумів, що він для них не просто кийвський полковник»* [3; 119].

Твір насичений іноземними військовими термінами. Зазвичай це назви вояків і військ. Дещо менше – чинів, звань і посад. Вони діляться на:

- представників польського війська (**рейментар, воєвода, гусарія, гайдуки, рейтари, драгуни, жовніри, панцерники, ландскнехти, лісовчаки, посполите рушення**);

- представників турецького війська (**байрактар, сераскир, онбаша, чорбаджия, каракулчі, яничари, сипахи, нукери, аскери, сеймени, турецька кіннота, татарська орда**).

З метою відтворення колориту історичних подій XVII – XVIII ст. вживаються назви різних видів зброї і слів, пов'язаних з військовими подіями (назви військової амуніції: **лядунки, порохівниця, натруски, баклажки, панцир, шолом, рондик, лати, кираса, ратище**; боєприпаси: **куля, шрот, картеч**; назви фортифікаційних та інженерних споруд: **обоз, траншея, шанець, насип, вал, замок, фортеця, цитадель, фоси, «піч»**; назви суден: **чайка, галера**).

Доба козацтва (XV—XVI ст.) приносить в українську мову низку лексем на позначення козацької атрибутики (**пернач, литаври, корогва, стяг, прапор**). У цій групі лексики помітне місце посідають тюркізми: **булава, бунчук, сурма** тощо. За часів козаччини клейноди були не лише військовим атрибутом. Без них не відбувалася жодна урочиста подія на Січі: перевибори козацької старшини, прийняття до козацького товариства нових членів: *«Нарешті з'явився хорунжий із великою хоругвою Війська Запорізького і поставив її у центрі кола. Вдруге вдарили литаври. Військова і полкова старшина вийшла у коло, несучи кожен свій знак гідності: суддя – велику срібну печатку, писар – перо і срібний каламар, осавул – малу булаву, полковники – перначі (...). Після служби вийшов старий сивочубий запорожець, несучи на оксамитовій подушечці гетьманську булаву»* [3; 263].

Лексико-семантична група, що позначає бойові одиниці, є досить невеликою за обсягом у романі «Хотин», але вона теж несе певне стилістичне навантаження, надаючи висловлюванню урочистості, величності. Ці слова відтворюють колорит історичної епохи, про яку йдеться у творі: **полк, сотня, загін, рота**.

У романі можна зустріти чимало іноземних слів на позначення підрозділів турецького і польського війська: **чамбул, ар'єргард, акиджинії, гвардія, бюлюк**.

Окрему підгрупу становлять назви розвідок сторожових служб: **залога, дозор, чата, капрісі**.

В романі «Хотин» засвідчені лексеми, які репрезентують поняття «оборонне укріплення»: **обоз, траншея, шанець, насип, вал, фортеця, цитадель, фос, «піч»**. Зазвичай їх призначення конкретизується за допомогою прикметників: високий насип, стара фортеця, глибокі ями – фоси.

До останньої підгрупи відноситься тактика ведення бою: **розгардіяш, галас, оборонна рука, герць**; і шиккування: **табір, фланг, колона, шеренга, лава, ряд, підкова**.

Військова лексика у романі «Хотин» зазвичай виконує номінативну функцію. Найчастіше вона є архаїчною, адже мова йде про події козацького періоду. Завдяки їй Юрій Сорока намагався відтворити колорит тогочасного життя, реалії бойових дій, наблизити читача до

розуміння світогляду головних героїв. Роман насичений історизмами (словами, що вийшли із вжитку): шабля, мушкет, стріли, спис, бунчук, короґва і т.д.

Також військова лексика використовується у складі різноманітних художніх засобів.

Найпоширенішим видом тропу у романі є порівняння. Це «засіб пізнання світу через виявлення зовнішніх зв'язків між предметами та явищами. Порівняння лежить в основі формування художньо-образної системи тексту» [1; 91]. Через порівняння відбувається зближення таких віддалених понять, як живе неживе, як фізичне і психічне і т.д. В художній мові порівняння використовується насамперед для розкриття ознак одного предмета через зіставлення з іншим. Ознаки відомого переносяться на пізнаваний предмет і таким чином стають характерними для останнього [2; 75].

Військова лексика в романі може виступати як об'єктом (зброя, звання, назви ворогуючих сторін: «білою стрілою кинувся баский кінь» [3; 170]), так і суб'єктом (зброя, назви ворогуючих сторін, військових реалій: «бій, немов шалена козацька гулянка» [3; 111]) порівняння.

Високою частотністю відзначаються порівняння, де об'єктом є назви тварин, а суб'єктом лексеми, що називають осіб. Зазвичай кожне з них несе певну оцінку: швидкість і спритність («*козаки погнали риссю*» [3; 30], «*каприсі, як мисливські хорти*» [3; 111]), мужність і відвагу («*козаки ... вже багато годин бились, як леви*» [3; 171]), слабкість і страх («*аскери кидали зброю і, як наполохані вівці, намагались врятувати своє життя*» [3; 231]).

Важливе стильове навантаження мають порівняння, у яких суб'єктами виступають слова, що називають певні військові реалії, як-от: шабля, куля, мушкет, стріла.

В романі «Хотин» ми можемо побачити чимало метафор – троп поетичного мовлення, в якому певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю [13; 444]: «*вихор безкінечної війни*» [3; 148], «*за мить вони вже затанцювали у смертельному двобої*» [3; 37]. Метафора «*ліс списів*» вказує на величезну їх кількість.

Особливо популярним у тексті є уособлення – «різновид метафори, художній прийом перенесення якостей живих істот на навколишні предмети, явища природи або навіть абстрактні поняття» [13; 687]. Найчастіше уособлюється зброя. Їй надаються то людські риси: «*позирали хижі стволи гармат*», «*гаркнули гармати*», то тваринні: «*гавкали...мортири і гаківниці*».

У романі військова лексика рідко вживається у складі фразеологічних зворотів. Зазвичай вони стосуються військових угруповань. У фразі: «*Покажіть туркам, почім ківи лиха, навчїть їх розуму*», ФО «*почім ківи лиха*» означає зазнати багато біди і горя; «*Чи то з наміром змінити безуспішну тактику, чи втомившись обламувати об козаків зуби, він спрямував вояків на польський табір*», ФО «*обламувати зуби*» - не одержувати бажаного результату, зазнавати невдачі, поразки.

ФО із стрижневим компонентом козак, запорожець, гетьман можуть бути засобом індивідуалізації персонажів: «*з нього гетьман, як з лайна куля*».

Також Юрій Сорока використовує чимало епітетів: шабля – *блискуча, гостра, крива*; бій – *жорстокий, шалений, кривавий*; запорожці – *крицеві, завзяті, славні, сивочубі*; гусари – *блискучі, стрункі, білолиці*; турки – *дикі, хижі* і т.д. Завдяки ним письменник надає словам нових значень або смислових відтінків, підкреслює характерні риси, визначальну якість певного предмета або явища, збагачує мову новим емоційним сенсом, додає до тексту певної мальовничості, насиченості.

Отже, аналіз військової лексики у історичному романі Юрія Сороки «Хотин» свідчить про широке і вміле використання їх письменником з метою виразного змалювання подій 163 року.

Найчастіше військова лексика виконує номінативну функцію і є архаїчною, що пов'язано із змалюванням козацької доби. Роман насичений історизмами.

Юрій Сорока надзвичайно влучно використовує художні засоби. Вони пересипані військовими термінами.

За частотою використання на перший план виходить порівняння. Рідше використовуються метафори, зокрема уособлення. В романі «Хотин» зустрічаються типові фразеологічні одиниці і

безліч яскравих епітетів. Саме вони надають особливого колориту, показують багатство мови прозаїка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буда В.А. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козацтва (60 – 90 рр. ХХ ст.). – К.: Рідна мова, 1998. – 164с.
2. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції мови в світі граматики. – К.: Видавництво Київського університету, 1959. – 108с.
3. Сорока Ю. Хотин. Історичний роман. Книга перша. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 280 с.

Капітан Н.

Науковий керівник – асист. Сеньовська Н.

ПРОФЕСІОГРАМА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

«Учитель повинен бути для учня втіленням не тільки чуттєвого пізнання, а й абстрактного мислення, духу шкільної громадськості, підкорення особи спільній меті. Одним словом, він повинен бути втіленням зрілої, вихованої, якщо не досконалої, то такої, що прагне до досконалості, людини.»
А. Дістервег [1, с.202-203]

Вже доведено, що учитель – це не лише людина, місія якої передати знання, а й виховувати у дитини моральні цінності.

Сучасні діти – народ особливо допитливий, їх цікавить усе: і польоти в космос, і проникнення в земні глибини, і дискусії в галузі політики, літератури і мистецтва, і суперечки про співвідношення науки і фантастики, і перспективи розвитку окремих наук. Тому педагог не повинен відставати від найновіших суспільних віянь. Щоб бути вчителем, який відповідає вимогам часу, щоб готувати гідну заміну, потрібно орієнтуватися в тих трансформаціях, які відбуваються в нашій країні.

Видатні педагоги минулого (Я. Коменський, А. Дістервег, К. Ушинський тощо) торкалися своїх праць проблеми переліку тих якостей, які необхідні справжньому вчителю. У сучасній науці існує спеціальний термін – професіограма вчителя. Це «ідеальна модель вчителя, зразок, еталон, у якому представлені основні якості особистості, якими повинен володіти вчитель, знання, уміння, навички, необхідні для виконання педагогічних функцій» [3, с. 25].

Мета статті – деталізувати професіограму педагога відповідно до умов сьогодення.

Вища педагогічна освіта будується саме на засадах професіограми (карти, атласу) учителя середньої загальноосвітньої школи. У ній конкретизовано морально-психологічні риси, необхідні для майбутньої навчальної і виховної роботи з дітьми.

У структурі професіограми вчителя В. Сластьонін[3] виділив:

- якості і характеристики особистості.
- вимоги до психолого-педагогічної підготовки вчителя.
- зміст методичної підготовки за спеціальністю.

Усі прожиті роки у школі та вузі, усі свідомі дії педагога повинні бути спрямовані на виховання в собі найкращих рис людини. І це не залежить ні від умов, у яких живе вчитель, ні від епохи.

Невід’ємною характеристикою справжнього вчителя є любов до дітей. Якщо педагог уважний і чуйний до них, щиро розділяє всі радощі й поразки своїх учнів, у важку хвилину готовий допомогти кожному, то чутливі серця учнів обов’язково відчують у ньому свого друга, старшого наставника, розумного керівника.

Співвідносити свою поведінку і вчинки з життям, виправляти і шліфувати свій характер, виробляти звичку, ставлення і відношення до людей і суспільства загалом – ось обов’язковий предмет турбот кожного, хто готується бути справжнім вчителем.

Таким чином, *якості і характеристики особистості* у професіограмі вчителя – майже незмінна величина, що є «поза часом».

Ні вуз, ні школа не можуть тепер дати запасу знань на довгі роки. Тому завдання полягає в тому, щоб навчитися поповнювати їх самостійно, бути готовим навчити цього ж школярів. І